

УДК 343.98

ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ТА ЙОГО ВІДМІННІСТЬ ВІД СЛІДЧОГО ОГЛЯДУ

Чернецький О. К.

***Кримський юридичний інститут Національного університету «Юридична академія
України ім. Я. Мудрого», м.Сімферополь, Україна***

У статті розглянуто питання, щодо пізнавальної діяльності слідчого експерименту, що вперш за все є запорукою забезпечення ефективності його проведення. Проаналізована теоретична основа слідчого експерименту. Висвітлені питання щодо організації слідчого експерименту та його відмінності від слідчого огляду, що є одним із важливих напрямків удосконалення методики розслідування злочинів в якому проведення різних організаційних заходів займає важливе місце.

Ключові слова: слідчий експеримент, відтворення обстановки й обставин події, огляд місця події.

Розслідування злочинів становить собою пізнавальну діяльність слідчого експерименту, спрямовану на виявлення, збирання, дослідження та оцінку доказової інформації, що відбувається у специфічній формі доказування та виражається певним порядком та послідовністю здійснення пізнавальних дій. Така пізнавальна діяльність здійснюється за допомогою встановлених законом процесуальних засобів одержання інформації – слідчих дій, які являють собою цілісну взаємозалежну систему. Особливу роль у системі здійснення пізнавальної діяльності відіграє слідчий експеримент, як різновид відтворення обстановки й обставин події (ст. 194 КПК України). Слідчий експеримент дотепер не знайшов нормативного врегулювання у кримінально-процесуальному кодексі України в якості самостійної слідчої дії. Проведення слідчого експерименту здебільшого зводиться слідчим лише до нібито більш ретельного закріплення раніше отриманих доказів. Проте історія його розвитку та практика застосування переконують у тому, що слідчий експеримент є необхідним елементом системи слідчих дій.

Дослідження пізнавальної природи слідчого експерименту потребує аналізу її наукових дефініцій, внутрішньої структури, підходу до слідчої дії як до пізнавального методу отримання інформації. Так, теоретичною основою слідчого експерименту є застосування двох загальнонаукових методів пізнання – експериментального та методу моделювання, а логічною основою – аналогія [1, с. 184-185]. Експериментальний метод пізнання широко застосовується в судово-слідчій та експертній практиці, оскільки проведення дослідних дій дозволяє пересвідчитись в об'єктивній можливості вчинення певних дій, сприйняття певних явищ, фактів. У найбільш загальному вигляді (етимологічному значенні) – «експеримент» розуміється як: один із основних методів наукового дослідження в якому вивчення явищ відбувається за

допомогою доцільно вибраних або штучно створених умов; активна дія людини на природу і штучне відтворення різних явищ з метою вивчення об'єктивних закономірностей [2, с. 340]. У філософії під «експериментом» (від лат. *experimentum* – проба, дослідження) розуміють – емпіричний метод пізнання явищ дійсності в умовах спеціального відтворення природних закономірностей на основі певної наукової теорії, що визначає мету, спосіб проведення та інтерпретацію результатів експерименту. Як засіб зіставлення теоретичних моделей з реальними фізичними процесами експеримент забезпечує емпіричну осмисленість, величин, що задають абстрактний об'єкт теорій, а тим самим їх пізнавальну цінність [3, с. 191-192]. Сутність експериментального методу полягає в такому дослідженні об'єкта, коли дослідник активно впливає на нього шляхом створення штучних умов, необхідних для виявлення відповідних властивостей або ж шляхом зміни процесу в заданому напрямку. Зміст даного методу складають будь-які дослідні дії за допомогою яких перевіряються положення науки чи практики [4, с. 159]. Ефективне застосування експериментального методу обумовлене дотриманням загальних положень, а саме: а) у дослідях (експерименті) необхідно використовувати реальний об'єкт або його модель (матеріальну, уявну); б) об'єкту дослідження необхідно відтворити такі зовнішні умови, які існували на момент факту, речі, події, що перевіряються; в) змінювати зовнішні умови дозволяється залежно від мети дослідження; г) дослідницькі дії необхідно повторювати декілька разів [5, с. 305].

Слідчий експеримент відрізняється від слідчого огляду. Відмінність слідчого експерименту від огляду місця події полягає підставах їх проведення. Так, підставою проведення огляду місця події можуть бути інформація отримана від різних джерел, в тому числі від обвинуваченого. Підставою проведення же слідчого експерименту є наявні показання потерпілого, свідка, обвинуваченого, підозрюваного, зафіксовані в протоколах допитів. Окрім цього, огляд місця події може проводитись до порушення кримінальної справи, тоді як проведення слідчого експерименту до порушення кримінальної справи недопустиме.

Виходячи із гносеологічної природи, огляд місця події, на відміну від слідчого експерименту, є як правило, «вихідною», першочерговою та невідкладною слідчою дією і не завжди повторювальною. В такій якості огляд місця події виступає як засіб отримання пошукової, первинної інформації [1, с. 149-152; 6, с. 10-11]. Тому результати огляду та їх оцінка є підставою проведення наступних слідчих дій, в тому числі слідчого експерименту. Слідчий експеримент же як правило проводиться після інших слідчих дій, та може бути неодноразово повторений. Тому, слідчий експеримент призначається для одержання не первинних даних про подію злочину, а нових і перевірки вже наявних доказів, а також перевірки версій про можливість існування певних фактів, подій, явищ, що здійснюється в максимально наближених умовах.

Окрім цього, огляд місця події передбачає безпосереднє сприйняття слідчим об'єктів з метою виявлення слідів злочину й інших речових доказів, з'ясування обставин події, а також одержання нових даних, що мають значення для справи [7, с. 217]. У процесі огляду місця події досліджується і фіксується дійсний, об'єктивний стан обстановки й оглядаються виявлені речові докази у тому вигляді, в якому вона перебували на час його проведення [8, с. 344; 9, с. 158], в результаті чого він отримує первісну інформацію про подію злочину на підставі виявлених слідів і речових

доказів. При проведенні ж слідчого експерименту обстановка відтворюється штучно, причому максимально схожою, що мала місце у дійсності.

Відмінною рисою є те, що мета проведення огляду та слідчого експерименту не співпадає. Так, мета слідчого огляду полягає у вивченні об'єктів огляду, виявленні та їх фіксації. При провадженні слідчого експерименту слідчий не обмежується виявленням, спостереженням та фіксацією, а відновлює (відтворює) певні умови та проводить досліди з метою встановлення факту вчинення певних дій. Відповідно з цим, відрізняється також зміст кожної слідчої дії та відповідно і об'єм отриманої інформації. Так, слідчий експеримент являє собою складну слідчу дію, вироблену в штучно відтвореній обстановці, із застосуванням дослідів, різною варіацією умов [10, с. 6], у той час, як слідчий огляд має одне загальне завдання: зафіксувати все те, що побачив слідчий, а також виявити й вилучити сліди та речові докази [11, с. 6].

Слідчий експеримент відрізняється від огляду місця події за найбільш характерними функціями. Так, якщо при огляді місця події домінує та виходить на перший план пізнавальна функція, то при слідчому експерименті – посвідчувальна, перевірна.

На відміну від огляду місця події, в основі якого лежить спостереження, слідчий експеримент має більш складну пізнавальну структуру. Зокрема, психологічний зміст слідчого експерименту обумовлений тим, що він представляє собою типовий зразок реального динамічного моделювання окремих обставин досліджуваної події. Огляд місця події же не пов'язаний з моделюванням ситуації, а має на меті встановлення властивостей предметів чи обстановки місця події [12, с. 323]. Слідчий експеримент, на відміну від огляду місця події, містить в собі відтворення та дослідження двох моделей – моделі обстановки, в якій протікала подія та модель дій, які могли бути здійснені [13, с. 118]. Так, вказуючи на самостійність слідчого огляду місця події та слідчого експерименту як окремих процесуальних дій Белкін Р. С. підтверджував це положення таким: 1) «... при огляді ми сприймаємо тільки результат події, а при експерименті – і подію, і його результат»; 2) при огляді ми маємо справу тільки з матеріальними слідами й об'єктами. Шляхом же експерименту можуть бути встановлено обставини, явища, що не залишають матеріальних слідів (можливість чути, бачити); 3) при огляді ніяких випробувань об'єктів не провадиться, тоді як експеримент у самій своїй основі складається з подібних випробувань; 4) «... протокол експерименту містить докладний опис зроблених дослідів, а протокол слідчого огляду лише фіксує стан об'єктів, що оглядаються, і прийоми огляду» [14, с. 14].

Слідчий експеримент відрізняється від огляду місця події за джерелом та методами отримання інформації. Так, при огляді джерелом інформації є матеріальне відображення, а при слідчому експерименті джерело інформації складний – людина-речі. Інформація про подію злочину, яка в них міститься використовується одночасно в одному пізнавальному процесі. Різні й методи отримання інформації. Так, при слідчому експерименті докази отримуються та перевіряються дослідними діями, а у ході огляду досліди не проводяться [15, с. 283].

Таким чином, слідчий експеримент відрізняється від огляду місця події істотними ознаками, метою, завданнями, методами вилучення доказової інформації, що досить обґрунтовано підкреслює самостійний характер слідчого експерименту. Порівняльний аналіз свідчить про те, що слідчий експеримент становить самостійну слідчу дію із властивою їй пізнавальною і процесуальною природою. Розуміння

сутності, умов застосування, визначення місця слідчого експерименту має суттєве методичне значення та сприятиме правильній організації його проведення, що в свою чергу дозволить більш чітко уявити структуру процесу криміналістичної діяльності по розкриттю та розслідуванню злочинів.

Список літератури:

1. Белкин Р. С. Очерки криминалистической тактики / Р. С. Белкин. – Волгоград, ВСШ МВД России, 1993.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.
3. Філософський енциклопедичний словник. – К. : Абрис, 2002. –739 с.
4. Лузгин И.М. Методологические проблемы расследования, М., 1973. – С. 159.
5. Біленчук П. Д., Лисиченко В. К., Климко Н. І. Криміналістика : [Підручник] / [за ред. П. Д. Біленчука]. –К. : Атака, 2001. –544 с.
6. Глазырин Ф. В., Кругликов А. П. Следственный эксперимент: [Учеб. пособие] / [Отв. ред. Р. С. Белкин]. – Волгоград, Научно-исследовательский и редакционно-издательский отдел, 1981. — 69 с.
7. Криміналістика: [Підручник] / В. М. Глібоко, А. Л. Дудніков, В. А. Журавель та ін. / [За ред. В. Ю. Шепітька]. – К., 2001.
8. Норт В. Т., Міхеєнко М. М., Шибко В. П. Кримінальний процес України: [Підруч для Юр вузів]. – К., 1999. – 534 с.
9. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Р. С. Белкин. – М. : НОРМА, 2001. – С. 158.
10. Колмаков В. П., Ароцкер Л. Е. Следственный эксперимент на предварительном следствии / [Под ред. Н. Н. Бокариуса]. – Х., 1949.
11. Гуковская Н. И. Следственный эксперимент / Н. И. Гуковская. – М., Юридическая литература, 1958. –97 с.
12. Ратинов А. Р. Судебная психология для следователей / А. Р. Ратинов. – М., Юрлитинформ, 2001. – 352 с.
13. Шейфер С. А. Следственные действия. Основания, процессуальный порядок и доказательственное значение / С. А. Шейфер. – М. : Юрлитинформ, 2004. — 184 с.
14. Белкин Р. С. Теория и практика следственного эксперимента / Р. С. Белкин. – М., 1959. – С.14.
15. Салтевский М. В. Тактические основы организации и производства следственных действий для получения информации из сложных источников люди-вещи / М. В. Салтевский // Специализированный курс криминалистики: [Учебник]. – К. : НИИРИО Киевской высшей школы МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1987. – 384с.

Чернецький О. К. Пошнательная деятельность следственного эксперимента и его отличие от следственного осмотра / О. К. Чернецький // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2012. – Т. 25 (64). № 1. 2012. – С. 188-192.

В статье рассмотрен вопрос, относительно познавательной деятельности следственного эксперимента, что в первую очередь, является залогом обеспечения эффективности его проведения. Проанализирована теоретическая основа следственного эксперимента. Освещенные вопросы относительно организации следственного эксперимента и его отличия от следственного осмотра, что является важным направлением усовершенствования методики расследования преступлений в котором проведение разных организационных мероприятий занимает важное место.

Ключевые слова: следственный эксперимент, воспроизведение обстановки и обстоятельств события, осмотр места происшествия.

Chernetsky O. Cognition investigative experiment and its difference from the investigative inspection / O. Chernetsky // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series : Juridical sciences. – 2012. – Vol. 25 (64). № 1. 2012. – P. 188-192.

A question is considered in the article, to relatively cognitive activity of inquisitional experiment, that first of all, is the mortgage of providing of efficiency of his realization. Theoretical basis of inquisitional experiment is analysed. Lighted up questions in relation to organization of inquisitional experiment and his difference from inquisitional examination, that is important direction of improvement of methodology of investigation of crimes in that realization of different organizational measures occupies an important place.

Keywords: the Inquisitional experiment, reproducing of situation and circumstances of event, examination of site of occurrence.

Статья поступила в редакцию 18.03.2012.